

Att våga ta ansvar

Tidningen Arbetet 1989

Det är inte bara våra liv som förändrar språket, utan vårt språkbruk förändrar också våra liv. Att fundera över det språk vi använder kan göra oss mer medvetna om våra liv i vardagen.

Ett ord kan ha olika innebörd för olika personer, och användas i skiftande syften. Ord förläckas, och det finns ord som används dagligen men som få vet vad det egentligen betyder.

Ett sådant är ordet ansvar.

När jag frågar om ordets betydelse svarar de flesta med vad de har ansvar för; jag har ansvar för min familj, mina barn, mitt arbete och vi har ansvar för vår miljö, världens alla barn. De flesta tror sig veta vad ordet står för, men få kan ge det en förklaring.

Ordet förknippas med normregler, moral och plikt. Det är skyldigheter - att ta sig an en uppgift och fullfölja den, att lyda en överenskommelse. Även om ordet har en negativ klang för många, är det något som det flesta anser att man ska ha - känsla för ansvar.

Ordet är mångfacetterat och har inga raka synonymer. I juridiska, politiska eller ekonomiska sammanhang finns det en ganska tydlig överenskommelse om ordets innebörd. Svårigheterna börjar när man talar om moraliskt, socialt eller emotionellt ansvar.

I samernas kultur, framför allt den gamla, tog samerna ansvar för varandra genom att först och främst ta ansvar för sig själva. På skidor i minus 30 grader blir det påtagligt konkret. Det duger inte att ha för lite kläder på sig eller för lite mat med sig, för om jag inte ser om mitt bästa råkar också gruppen illa ut.

Vi, däremot, tycks mena att ansvar är att först och främst ta ansvar för andra. Vi glömmer ofta att ta hänsyn till egna känslor, behov och önskningsar och för många blir detta att ta ansvar detsamma som att inte följa sitt innersta.

Ordet fanns redan i fornnordiskan, sammansatt av and (emot) och svar.

Det engelska ordet (responsibility) betyder åter-svar.

Det tyska ordet (verantwortung) betyder emot-svar, att ge ett bearbetat svar.

Att svara (upp) emot något eller någon. Att avge svaromål. Att svara. De flesta förklaringar innehåller ordet "svara", vars synonymer är respons, besked, gensvar mm.

Om ansvar kan ses som en form av svar är detta att svara att göra sig tydlig, att visa sig - vem man är, vad man vill och tycker - och det kan vara skrämmande. Det är att göra sig obekvämt, kanske skapa konflikt och oro. När man visar sig själv visar man också vad man inte behärskar, och det är att utsätta sig.

Hur många är det inte som gör sådant som de inte vill göra, för att "de ju har ansvar för (fyll i själv)".

Ansvar kan användas som ett ord att gömma sig bakom, just för att slippa visa vem man är och för att slippa ta konsekvenserna av sina egna känslor.

Om ansvar är att först och främst ta ansvar för sig själv, som samerna tolkat det, krävs det mot att stå ensam. Om ansvar är att svara utifrån sig själv släpper man andra fria att ta sina egna beslut - och det är otäckt likt ensamhet. Man måste våga låta andra svara utifrån sig själva, men också lita på att deras svar inte utesluter omtanke.

Språk speglar kulturen, och samernas språk bygger på livsprincipen "stå för den du är och lita på att andra också gör det". De tar inga omvägar i sina möten med andra - men vi gör det.

Naturfolk lever i kulturer där deras överlevnad är ett gemensamt företag. Men vi lever i ett komplicerat samhälle där vi inte längre vet vem vi är beroende av och vem vi inte har att göra med. Därför vågar vi inte göra våra önskningsar och behov tydliga. Med språkets hjälp ger vi dubbla signaler, och försöker både vinna tid och svära oss fria.

Å ena sidan ansvar som förtrycker och håller kvar, å andra sidan ansvar som visar tillit och släpper fri. Det ena har vi lärt oss, det andra vill jag kunna.